

UDC 330.821

JEL classification: E10, H56, O31

DOI: 10.35774/visnyk2024.04.188

Ростислав РОМАНІВ,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Західноукраїнський національний університет,
вул. Львівська 11, м. Тернопіль, 46020, Україна.
Електронна адреса: rvr.rom@gmail.com.
ORCID ID: 0000-0003-0118-2865

**ВИТРАТИ НА ВІЙСЬКОВІ ІННОВАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ОСНОВНИХ
ЕКОНОМІЧНИХ ВЧЕНЬ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ РИЗИКІВ І ПЕРЕВАГ**

Романів Р. Витрати на військові інновації в контексті основних економічних вчень: порівняльний аспект ризиків і переваг. *Вісник економіки*. 2024. Вип. 4. С. 188–200. DOI: 10.35774/visnyk2024.04.188

Romaniv, R. (2024). Vytraty na viys'kovi innovatsiyi v konteksti osnovnykh ekonomichnykh vchen': porivnyal'nyy aspekt ryzykiv ta perevah [Spending on military innovation in the context of basic economic doctrines: a comparative perspective on risks and benefits]. *Visnyk ekonomiky – Herald of Economics*, 4, 188–200. DOI: 10.35774/visnyk2024.04.188

Анотація

Вступ. Війна проти України докорінним чином змінює пріоритети у формулюванні економічної політики держави. Сьогодні акцент зміщується не тільки на збільшення військових витрат, а і на реалізацію технологічних проєктів, орієнтованих на забезпечення обороноздатності. Економічна та військова доктрини держави часто базуються на певних економічних теоріях і підходах, оскільки економіка безпосередньо впливає на здатність країни підтримувати свою обороноздатність, забезпечувати розвиток ключових секторів і реагувати на зовнішні та внутрішні виклики. Тому вивчення різних економічних течій і вчень має критичне значення для розуміння того, як військові витрати та заходи з підвищення обороноздатності впливають на економічну ситуацію країни загалом. Враховуючи складність і багатогранність цього питання, необхідно розглядати вплив військових витрат на основні макроекономічні показники, а також на соціальні та політичні процеси через призму різних економічних теорій.

Мета. Мета статті – визначити перелік основних ризиків і переваг для економіки, які несе у собі зростання витрат на військові інновації та забезпечення обороноздатності країни в контексті різних економічних теорій.

Методи. Для досягнення визначеної у дослідженні мети використано статистичні дані Стокгольмського інституту дослідження проблем миру

© Ростислав Романів, 2024.

(SIPRI), використані методи системного підходу, порівняння й узагальнення для формулювання основних висновків різних напрямків економічної теорії щодо військових інновацій.

Результати. Визначено основні світові тенденції щодо витрат на військові інновації та обороноздатність загалом як основного суспільного блага. Досліджено постулати різних напрямків економічної теорії та екстрапольовано їх на відношення до зростання витрат на військові інновації й обороноздатність. Сформульовано основний перелік ризиків і переваг, які виникають у процесі здійснення витрат на військові інновації та обороноздатність.

Перспективи подальших досліджень полягають у дослідженні інноваційної політики різних провідних держав світу та місце і роль військових інновацій, формування якісно нових підходів до організації фінансування цього процесу на мікро- та макрорівні.

Ключові слова: військові інновації, суспільне благо, економічна теорія, економічні ризики.

Формули: 0, рис.: 0, табл.: 1, бібл.: 15.

JEL classification: E10, H56, O31.

Rostyslav ROMANIV,

PhD (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation,
West Ukrainian National University,
11 Lvivska st., Ternopil, 46020, Ukraine.
E-mail: rvr.rom@gmail.com.
ORCID ID: 0000-0003-0118-2865

SPENDING ON MILITARY INNOVATION IN THE CONTEXT OF MAJOR ECONOMIC DOCTRINES: A COMPARATIVE ASPECT OF RISKS AND BENEFITS

Abstract

Introduction. *The war unleashed against Ukraine fundamentally changes the priorities in the formulation of the state's economic policy. Today, the emphasis is shifting not only to increasing military spending, but also to implementing technological projects aimed at ensuring defense capability. The economic and military doctrine of the state is often based on certain economic theories and approaches, since the economy directly affects the country's ability to maintain its defense capability, ensure the development of key sectors, and respond to external and internal challenges. Therefore, the study of various economic trends and doctrines is of critical importance for understanding how military spending and measures to increase defense capability affect the economic situation of the country as a whole. Given the complexity and multifaceted nature of this issue, it is necessary to consider the impact of military spending on key macroeconomic indicators, as well as on social and political processes, through the prism of various economic theories.*

Purpose. *The purpose of the article is to identify a list of the main risks and benefits for the economy posed by the growth of expenditures on military innovation and defense in the context of various economic theories.*

Methods. *To achieve the goal set in the study, statistical data from the Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) were used, and methods of a systematic approach, comparison, and generalization were used to formulate the main conclusions of various areas of economic theory regarding military innovations.*

Results. *The main global trends in spending on military innovations and defense capability in general, as a basic public good, have been identified. The postulates of various areas of economic theory have been studied and their relationship to the growth of spending on military innovations and defense capability has been extrapolated. The main list of risks and benefits that arise in the process of spending on military innovations and defense capability has been formulated.*

Prospects for further research *lie in studying the innovation policy of various leading countries in the world and the place and role of military innovations, and in developing qualitatively new approaches to organizing the financing of this process at the micro and macro levels.*

Keywords: *military innovations, public good, economic theory, economic risks.*

Formulas: 0, **fig.:** 0, **tabl.:** 1, **biobl.:** 16.

JEL classification: E10, H56, O31.

Постановка проблеми. Однією з актуальних і суперечливих тем в економічній науці є аналіз впливу витрат на військові інновації та оборону на динаміку ВВП держави. Емпіричні дослідження економічного зростання, які проводились у кінці минулого століття, дали змогу сформулювати твердження про постійність науково-технічного прогресу (в т. ч. в оборонній сфері) відповідно часових проміжків і держав. Однак згодом ця гіпотеза була визнана помилковою та з'явилися публікації, де зазначалось, що інтенсивність витрат на військові інновації й оборону може вплинути як позитивно на економічне зростання, так і негативно позначитись на динаміці ВВП. У менш розвинутих країнах виявився позитивний зв'язок між оборонними витратами та динамікою зростання, який був навіть сильнішим, ніж вплив прямих іноземних інвестицій [1]. Негативний зв'язок прослідковувався між динамікою таких витрат і економічним зростанням в розвинутих країнах після закінчення «холодної війни». Про такий сценарій свідчать і цифри цього періоду. Так, за американськими даними, збільшення частки військових витрат у валовому внутрішньому продукті на 1% призводить до скорочення економічного росту на 0,5%. У довгостроковій перспективі збільшення військових витрат призводить до підвищення податкового навантаження, зниження видатків на соціальну сферу та дефіциту державного бюджету [2].

Це є закономірним явищем, оскільки лише в період ведення активних бойових дій країни не тільки нарощують оборонні витрати, а й підлаштовують інші галузі під потреби військово-промислового комплексу [3].

З точки зору економічної науки витрати на військові інновації і обороноздатність країни загалом здійснюються для створення одного із елементів суспільного блага – національної безпеки. Незважаючи на численні публікації щодо створення суспільних

благ у парадигмі існування різних суспільних формацій, не можна сказати про повноцінність дослідження й осмислення питань місця та ролі витрат на військові інновації в рамках основних течій економічної теорії. Розвиток військової інноваційно-технологічної сфери дедалі більше впливає на систему міжнародних відносин, глобальну економіку, динаміку ВВП, інфляційні процеси. Тому цей факт має бути відображений як у теоретичних підходах, так і під час формування практичної економічної політики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Статистичні джерела свідчать, що протягом кількох останніх десятиліть світові військові витрати мали тенденцію до збільшення. Крім того, навіть після фінансової, а потім економічної світових криз, що вибухнули в 2008 р., провідні країни світу все ще нарощували свої військові витрати аж до 2011 р.

Так, відповідно до дослідження, проведеного у 2012 р. Стокгольмським інститутом досліджень проблем миру, «у 2011 році зростання світових військових витрат зупинилося, досягнувши позначки в 1738 млрд дол. Зазначені скорочення зумовлені, насамперед, прагненням скоротити бюджетні дефіцити країн» [4].

Все кардинально змінилось у зв'язку з початком військових дій росії проти України, посиленні конфронтації на Близькому Сході і зростанні кризи у відносинах між Китаєм та Тайванем.

Статистика показує, що «у 2023 році військові витрати досягли 2,443 трильйона доларів, що на 6,8% було більше, ніж за 2022 р. При цьому у звіті Стокгольмського інституту дослідження проблем миру (SIPRI) відзначається, що темпи росту таких витрат були найвищими, починаючи з 2009 року. У 2023 році Україна була восьмою за обсягом витрат після різкого зростання витрат на 51%, до 64,8 мільярда доларів. Це призвело до військового навантаження на Україну в 37% і становило 58% загальних державних витрат. У сукупності міжнародна допомога та власні військові витрати України становили приблизно 91% російських витрат» [5].

На основі наведених фактів можна зробити висновок, що створення такого суспільного блага, як національна безпека і обороноздатність, знаходиться сьогодні в пріоритеті урядових програм провідних держав світу. Однак, незважаючи на важливість такого завдання, потрібно враховувати основні ризики, які можуть супроводжувати суспільство в процесі його здійснення.

В історичному аспекті необхідність здійснення військових дій були одним з потужних чинників технологічного прогресу. В дослідженнях Б. Бунча і А. Хеллеменса [6] проведено аналіз впливу військових інновацій промислової революції в Європі.

З точки зору економічної науки витрати на військові інновації і обороноздатність країни загалом здійснюються для створення одного із елементів суспільного блага – національної безпеки. С. Мочерний, в своєму дослідженні дає характеристику основним чинникам виробництва, які задіяні у створенні суспільних благ та ролі держави у цьому процесі [7].

У роботах таких вітчизняних науковців, як Ю. Журавльова [8], П. Чомпа [9], досліджується феномен суспільних благ, зокрема їх економічний баланс через взаємодію доходів індивідуумів і розподіл ресурсів між приватними та суспільними благами, обґрунтовано принцип отримання суспільного блага і необхідну умову

розподілу ефективності за Парето. З. Гасанова [10] дає характеристику різних теорій формування суспільних благ, розглядає історичний аспект становлення цих течій.

Зарубіжні вчені були фактично засновниками теорії суспільних благ і проводили дослідження їх природи, починаючи ще з 50-х років минулого століття. Зокрема, Революційний внесок у розумінні природи суспільних благ внесла публікація П. Самуельсона [11]. Т. Тамаї проводив дослідження надання суспільних благ в умовах невизначеності [12]. С. Сео розглядав теорію суспільних благ з позицій їх ефективного забезпечення ресурсами [13].

Теорії суспільних благ розвивались у контексті становлення різних економічних вчень. Характеристику основних економічних течій наведено в працях Г. Пасемко, Г. Бесєдіна, Л. Бага, О. Чаговець [14], В. Фещенко, А. Балажентіса [15; 16].

Однак дані публікації не дають відповіді на питання про перелік основних ризиків і переваг, які супроводжують створення суспільних благ, зокрема національної безпеки й оборони, в контексті різних економічних течій та вчень.

Виклад основного матеріалу. Сектор суспільних благ посідає одну з пріоритетних ролей у стратегічному плануванні суспільного розвитку. Виконуючи функцію формування соціальної стабільності, він забезпечує суспільство як базовими інституційними умовами формування людського потенціалу, так і інфраструктурою для розвитку бізнесу. У фінансово-економічному плані виробництво суспільних благ є функцією реального сектору економіки [13].

П. Самуельсон, який був одним із розробників теорії суспільних благ, сформулював такі властивості цієї економічної категорії: неподільності (несуперництва), невиключеності, неможливості не споживати [11].

Неподільність (несуперництво) – ця властивість означає, що споживання блага однією особою не знижує доступність і корисність для інших осіб. Інакше кажучи, коли один споживач користується суспільним благом, це не обмежує можливість інших людей користуватися ним. Наприклад, національна оборона є благом, споживання якого кількома людьми не зменшує їхню доступність для інших.

Невиключність означає неможливість обмеження доступу до блага для окремих індивідів або груп, навіть якщо вони не платять за його споживання. Це означає, що виробники не можуть ефективно виключити певних споживачів із користування благом, навіть якщо вони не беруть участь у фінансуванні його виробництва. Прикладом є національні оборонні послуги – навіть якщо люди не платять за ці послуги, вони все одно користуються ними.

Неможливість не споживати – це особливість, що означає, що як тільки благо надається, індивід не може уникнути його споживання, навіть якщо він цього не хоче. Таке суто суспільне благо, як національна оборона, споживається повністю тільки в разі реалізації функції оборони, війни або нападу. Інакше кажучи, суспільне благо створено начебто в запас – є поточне споживання, проте всі якісні властивості можуть бути спожиті тільки під час реалізації оборони. Таким чином, наявне неповне, радше, відкладене споживання цього блага.

Ці три властивості роблять суспільні блага відмінними від приватних, оскільки останні, зазвичай, мають характеристики, що дозволяють обмежувати доступ та споживання (наприклад, через ринкові ціни).

Як і в цивільному секторі економіки, основна проблема військової економіки – це проблема розподілу ресурсів, вибір таких доктрин та такої техніки, які дають змогу з максимальною ефективністю використовувати наявні в них ресурси. Саме моделювання розподілу ресурсів для отримання ефективного кінцевого результату розглядається у різних економічних теоріях. Нашим завданням є дослідження впливу витрат на військові інновації й оборону загалом на формування основних макроекономічних ризиків і переваг. Тому необхідно проаналізувати постулати сучасних економічних теорій та екстраполювати їх на відношення до витрат на військової інновації й оборону.

Основні принципи кейнсіанської теорії (Джон Кейнс, Джеймс Тобін, Річард Стівенсон) ґрунтуються на ідеї, що економічна активність значною мірою залежить від загального попиту в економіці. Кейнсіанці вважають, що в періоди спаду приватних інвестицій та споживчого попиту може бути недостатньо для підтримки повної зайнятості. Кейнсіанський підхід до витрат на оборону наголошує на їхньому потенціалі як інструменту для стимулювання економіки і підвищення зайнятості, але водночас також визнає необхідність обережного підходу, аби уникнути негативних наслідків у вигляді зростання боргу та нераціонального розподілу ресурсів. Державні витрати на оборону, як і інші види державних інвестицій, мають ефект мультиплікатора, тобто кожен витрачений долар може призвести до збільшення загальної економічної активності на суму, що перевищує початкові витрати.

Прикладом застосування кейнсіанського підходу до витрат на військові інновації та оборону є період Другої світової війни, коли державні оборонні витрати значно зросли, що допомогло економікам багатьох країн, зокрема США, вийти з Великої депресії. Це посилило віру в те, що державні витрати, у т. ч. військові, можуть мати позитивний вплив на загальну економіку.

Однак кейнсіанська теорія також передбачає, що великі державні витрати на оборону можуть призвести до ефекту crowding out (заміщення приватних інвестицій). Це означає, що коли уряд витрачає великі суми на оборону, це може знизити кількість коштів, доступних для приватного сектору, зокрема для інвестицій в інші сфери економіки. Ефект crowding out може виникнути через зростання державного боргу або підвищення процентних ставок.

Неокласичний синтез (Пол Семюелсон, Джон Хікс, Роберт Солоу) є важливим напрямом економічної теорії, який поєднує елементи класичної та кейнсіанської економіки. Основна ідея неокласичного синтезу полягає в тому, що короткострокова економічна нестабільність може бути подолана за допомогою державного втручання (як у кейнсіанській теорії), тоді як у довгостроковій перспективі економіка досягає рівноваги завдяки діям ринкових сил (як у класичній економіці). У контексті військових витрат на інновації й оборону, неокласичний синтез дає змогу розглядати їх як важливий елемент державної політики, що може впливати на економічну активність у короткостроковому періоді, а також матиме довгострокові наслідки для економіки.

Військові витрати в контексті неокласичного синтезу мають подвійний вплив на економіку: короткостроково вони можуть стимулювати економічну активність, створюючи робочі місця та інвестуючи в інновації, але в довгостроковій перспективі вони можуть призвести до неефективного використання ресурсів і обмеження інвестицій у важливі цивільні сектори.

Неокласичний підхід (Альфред Маршалл, Уільям Стенлі Джевонс, Джон Хікс, Вільфредо Парето) передбачає, що держава діє як раціональний агент, який старається врівноважити такі витрати, максимізуючи національні інтереси щодо благополуччя населення.

Згідно з постулатами неокласичної теорії, надмірне збільшення витрат на оборону може призвести до інфляції або збільшення державного боргу, що матиме довгострокові негативні наслідки для економіки. Крім того, це може знизити рівень інновацій у продуктивні сектори, що призведе до гальмування економічного зростання.

Згідно з неокласичною теорією, ринкові механізми найкраще забезпечують ефективний розподіл ресурсів, тому державні витрати, зокрема на оборону, повинні бути мінімальними та спрямованими лише на ті сфери, де ринок не може ефективно діяти (такі як національна безпека або захист від зовнішніх загроз). Зайві витрати можуть порушувати баланс між попитом і пропозицією та знижувати загальну економічну ефективність.

Монетаризм (Мілтон Фрідмен, Артур Лаффер, Пол Волкер) – це економічна теорія, що акцентує увагу на ролі грошової маси в економіці.

Монетаризм підкреслює, що зростання грошової маси без відповідного зростання реального виробництва призводить до інфляції. Таким чином, витрати на оборону, якщо вони фінансуються за рахунок надмірної емісії грошей, можуть спричинити інфляційний тиск в економіці. З точки зору монетаризму, витрати на оборону повинні оцінюватися з точки зору ефективного розподілу ресурсів. Якщо держава витрачає значні кошти на оборону, це може обмежувати інвестиції в інші важливі сфери, такі як освіта й охорона здоров'я.

Однак представники монетаризму розглядають інвестиції в оборонні інновації як важливий чинник економічного розвитку. Тому, якщо витрати на оборону ведуть до інновацій і підвищення продуктивності, це може компенсувати негативний вплив на економіку.

Інституційний підхід (Томас Веблен, Дуглас Норт, Рональд Коуз, Джон Коммонс, Еліхард Хан) не дає однозначної відповіді на питання, чи є оборонні витрати ефективними або виправданими. Він зосереджується на тому, як інститути формують політику та практики витрат, аналізує взаємодію різних гравців у цьому процесі і підкреслює необхідність реформування інститутів для досягнення ефективності та прозорості. Інституціоналісти підкреслюють, що витрати на оборону не можуть розглядатися окремо від історичного розвитку країни й її міжнародного оточення. Історія війни, конфліктів та зовнішніх загроз формує національні оборонні стратегії, а отже, рівень витрат на оборону. Представники даного напрямку зазначають, що історично багато технічних досягнень у цивільних сферах з'являлися завдяки військовим інноваціям.

Еволюційна економіка (Йозеф Шумпетер, Річард Нельсон, Ніколас Гербергер, Еліно́р О́стом) є підходом, який фокусується на процесах економічних змін і розвитку, підкреслюючи динамічний характер економічних систем. Ця школа думки акцентує увагу на інноваціях, технологічному прогресі й еволюційних змінах, які впливають на економічні структури та інституції.

Еволюційна економіка вважає інновації основним рушієм економічного зростання. У сфері оборони технологічні інновації, такі як нові озброєння, системи зв'язку й інформаційні технології, можуть суттєво вплинути на ефективність витрат. Витрати на оборону можуть бути зменшені завдяки впровадженню нових технологій, що підвищують бойову готовність і знижують витрати на утримання.

Представники еволюційної економіки бачить військові витрати як частину постійно змінюваної та адаптуючої економічної системи. Вони можуть бути позитивними з точки зору стимулювання технологічних інновацій, зміцнення національної безпеки, створення нових інститутів і адаптації економіки до глобальних викликів. Однак еволюційний підхід також підкреслює, що ці витрати повинні бути обґрунтованими та сприяти розвитку, а не перешкоджати йому. Військові витрати, таким чином, є інструментом еволюційної адаптації, але для того, щоб вони мали позитивний ефект, їх потрібно виважено інтегрувати в економічну стратегію країни, щоб забезпечити довгострокову стабільність та розвиток.

Гарвардська школа (Роберт Солоу, Гаррі Доменікс, Мартін Фельдстайн, Гері Беккер) є однією із сучасних напрямків економічної теорії. Відомі економісти, які асоціюються з цією школою, вплинули на політичні стратегії й економічні реформи в різних країнах, а також на розробку сучасних економічних моделей.

Гарвардська школа розглядає питання військових інновацій і витрат на них, особливо з точки зору економічної ефективності, альтернативних витрат та впливу на розвиток технологій і міжнародну стабільність. Військові інновації потребують значних фінансових вкладень, які можуть бути витрачені на інші сфери (наприклад, охорону здоров'я, освіту, соціальні програми, цивільні технології), тому дослідники Гарвардської школи підкреслюють, що витрати на військові інновації також мають відношення до поняття «альтернативні витрати», які важливо враховувати при формуванні державного бюджету. Якщо ці кошти будуть вкладені в інші сектори, це може принести більшу користь для суспільства в довгостроковій перспективі.

Гарвардська школа вивчає ефект технологічного «переливу» (spillover) військових інновацій, коли розроблені у військовій сфері технології знаходять застосування в цивільному житті. Дослідження Гарвардської школи також зосереджені на тому, як інновації у військовій сфері впливають на економіку. Наприклад, інвестиції у військові технології можуть створювати нові робочі місця, розвивати високотехнологічні галузі промисловості та стимулювати зростання ВВП. Проте існує ризик, що значні витрати на військові інновації можуть витіснити інвестиції в цивільні інновації й інші економічно корисні сектори.

Перелік основних ризиків і переваг, які виникають у процесі здійснення витрат на військові інновації та оборону загалом відповідно до основних економічних вчень та теорій наведено в таблиці 1.

Узагальнення даних свідчить, що рівень переваг для економіки від збільшення витрат на військові інновації переважає рівень ризиків у дослідженнях вчених, які є прихильниками еволюційної економіки та Гарвардської школи. Водночас Гарвардська школа як ніякі інші течії вивчає зв'язок між військовими інноваціями і міжнародною безпекою. Представники цих напрямків, переважно, є філософами-гуманістами, тому підкреслюють той факт, що розробка нових військових технологій може спричинити гонку озброєнь між державами, що підвищує глобальні ризики.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, узагальнивши аналіз позицій різних економічних вчень щодо витрат на військові інновації і оборону, можна зробити висновок, що всі вони підкреслюють важливість їх здійснення, оскільки це призводить до формування одного з найважливіших суспільних благ – національної безпеки та оборони. В дослідженні визначено і згруповано основні ризики та переваги здійснення таких витрат у контексті різних напрямків економічної теорії.

До ризиків належать такі: надмірне збільшення державного боргу через витрати на оборону і військові інновації, інфляція; втручання держави, у т. ч. військові витрати, може призвести до порушення економічної рівноваги, лобювання інтересів корпорацій ВПК, несе глобальні ризики через гонку озброєнь; такі витрати можуть не бути найбільш ефективним способом стимулювання економіки, альтернативою є витрачання ресурсів на інфраструктуру.

До переваг належать: мають ефект мультиплікатора; держава є основним замовником довгострокових військових контрактів, що гарантує збереження та збільшення робочих місць, створення нових інститутів; здійснення витрат посилюють обороноздатність і позиції держави в світі; урядові витрати на військові інновації й оборону можуть слугувати тимчасовим механізмом для підтримки економічної стабільності і розвитку технологій подвійного значення.

Перспективним етапом подальших досліджень є дослідження формування інноваційної політики різних провідних держав світу та місце і роль військових інновацій у цьому процесі.

Таблиця 1

Погляди представників основних напрямків економічної теорії на ризики і переваги, які зумовлюють зростання витрат на військові інновації

Основні ризики за наявності та зростання витрат на військові інновації / Основні переваги зростання витрат на військові інновації (- / +)	Напрямки економічної теорії						
	Кейнсіанська	Посткейнсіанська	Інституційна	Неокласичний синтез	Монетаризм	Еволюційна економіка	Гарвардська школа
Надмірне збільшення державного боргу через витрати на оборону і військові інновації, інфляція / Мають ефект мультиплікатора: витрачена грошова одиниця призводить до загальної економічної активності на більшу суму	-/+	/+		-/+	-/	-/	/+
Втручання держави може призвести до порушення економічної рівноваги, лобювання інтересів корпорацій ВПК, несе глобальні ризики через гонку озброєнь / Держава є основним замовником військових контрактів, що гарантує збереження та збільшення робочих місць, створення нових інститутів		-/	-/+	/+	/+	/+	-/+
Такі витрати можуть не бути найефективнішим способом стимулювання економіки, альтернативою є витрачання ресурсів на інфраструктуру / Здійснення витрат посилюють обороноздатність і позиції держави в світі	-/	-/	/+	/+			/+
Інновації у військову сферу витісняють інновації в цивільні галузі / Урядові витрати на військові інновації та оборону є тимчасовим механізмом для підтримки економічної стабільності і розвитку технологій подвійного значення	/+	/+	/+	/+	/+	/+	-/+
Втрати у вигляді можливостей для економічного зростання в інших секторах / Під час економічного спаду може стимулюватись попит на товари суміжних галузей, що, водночас, сприяє зростанню виробництва та зайнятості.	/+	/+		-/		/+	

Джерело: розроблено автором на основі [7; 8; 14; 15; 16].

Література

1. Pacific Y. K. T., Shan L. J., Ramadhan A. A. Military Expenditure, Export, FDI and Economic Performance in Cameroon. *Global Business Review*. 2017. Vol. 18.3 (2). P. 577–589. URL: <https://DOI: 10.1177/0972150917692065>.
2. Crespo Cuaresma J., Reitschuler G. A Non-Linear Defense-Growth Nexus? Evidence from the US economy. *Defence and Peace Economics*. 2004. Vol. 15, iss. 1. P. 71–82. URL: <https://doi: 10.1080/1024269042000164504>.
3. Dunne J. P., Tian N. Military Expenditure and Economic Growth 1960-2014. *Economics of Peace and Security Journal*. 2016. Vol. 11 (2). P. 50–56.
4. SIPRI Yearbook 2012. STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE. URL: <https://www.sipri.org/yearbook/2012/04>.
5. SIPRI: Військові витрати у світі росли рекордними темпами і досягли майже \$2,5 трильйона. *ЕКОНОМІЧНА ПРАВДА*. 2024. 22 квітня. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/04/22/712699>.
6. Bunch B., Hellemans A. The history of science and technology. Boston – New York: Houghton Mifflin Company, 2004. 776 p.
7. Економічна енциклопедія: у 3-х т.; за ред. С. В. Мочерного. Київ : Видавн. центр «Академія», 2000. Т. 2. 848 с.
8. Журавльова Ю. О. Теорія суспільних благ: сучасні підходи до визначення сутності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 11. С. 86–89. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6702&i=14>.
9. Чомпа П. Нариси економетрії Українська економічна думка: хрестоматія; упоряд. С. М. Злупко. Київ : Знання, 2007. С. 519–528.
10. Гасанов З. М. Основні теорії надання суспільних благ: історія та сучасність. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024 (13). URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-13-01-01>.
11. Samuelson P. The Pure Theory of Public Expenditure. *Journal of Political Economy*. 1954. No 56. P. 496–505.
12. Tamai T. Dynamic provision of public goods under uncertainty. *Economic Modelling*. 2018. Vol. 68. P. 409–415.
13. Seo S. N. The Theory of Public Goods and Their Efficient Provisions. *In The Behavioral Economics of Climate Change*. 2017. 16 (4). P. 33–64.
14. Пасемко Г. П., Бесєдіна Г. Є., Бага Л. Г., Чаговець О. В. Сучасні економічні теорії. Харків : ХНАУ, 2020. 169 с.
15. Феценко В. М. Сучасні економічні теорії: концептуальні витoki та еволюція змістовного наповнення. *Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку*: зб. матеріалів Всеукр. круглого столу (м. Київ, 10 листоп. 2016 р.). Київ : КНЕУ, 2016. С. 9–16 URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197274351.pdf>.
16. Феценко В., Балажентіс А. Еволюція неолібералізму: від теоретичних витоків до сучасної трансформації його основних шкіл. *Інституційний репозитарій Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана*. 2021. С. 80–94 URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/351202fb-972d-4fc6-9e1f-a05a9e6f94ab>.

References

1. Pacific, Y.K.T., Shan, L.J., Ramadhan, A.A. (2017). Military Expenditure, Export, FDI and Economic Performance in Cameroon. *Global Business Review*. 18.3 (2), 577-589. Retrieved from <https://DOI: 10.1177/0972150917692065>. [in English].
2. Crespo, Cuaresma J., & Reitschuler, G. A. (2004). Non-Linear Defense-Growth Nexus? Evidence from the US economy. *Defence and Peace Economics*. 15, 71-82. Retrieved from <https://doi: 10.1080/1024269042000164504>. [in English].
3. Dunne, J.P., & Tian, N. (2016). Military Expenditure and Economic Growth 1960–2014. *Economics of Peace and Security Journal*. 11 (2), 50-56. [in English].
4. SIPRI Yearbook (2012). STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE. Retrieved from <https://www.sipri.org/yearbook/2012/04>. [in English].
5. SIPRI: Viys'kovi vytraty u sviti rosly rekordnymy tempamy i dosyahly mayzhe \$2,5 tryl'yona (2024, April 22). [SIPRI: Global military spending grew at a record pace and reached almost \$2.5 trillion]. *Ekonomichna pravda - Economic truth*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/news/2024/04/22/712699>. [in Ukrainian].
6. Bunch, B., & Hellemans, A. (2004). The history of science and technology. Boston - New York: Houghton Mifflin Company. [in English].
7. Mocherny, S. V. (2000). Ekonomichna entsyklopediya: T. 2 [Economic Encyclopedia. (T. 2)]. Kyiv. [in Ukrainian].
8. Zhuravlyova, Y. O. (2019). Teoriya suspil'nykh blah: suchasni pidkhody do vyznachennya sutnosti [Theory of public goods: modern approaches to defining the essence]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid - Investments: practice and experience*, 11, 86-89 [in Ukrainian].
9. Chompa, P. (2007). Narysy ekonometriyi [Essays on Econometrics]. *Ukrayins'ka ekonomichna dumka: khrestomatiya - Ukrainian Economic Thought: A Reader*. P.519–528. Kyiv [in Ukrainian].
10. Hasanov, Z. M. (2024) Osnovni teoriyi nadannya suspil'nykh blah: istoriya ta suchasnist' [Basic theories of public goods provision: history and present]. *Problemy suchasnykh transformatsiy. Seriya: ekonomika ta upravlinnya - Problems of modern transformations. Series: economics and management*, 13 Retrieved from <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-13-01-01>. [in Ukrainian].
11. Samuelson, P. (1954). The Pure Theory of Public Expenditure. *Journal of Political Economy*, 56, 496-505. [in English].
12. Tamai, T. (2018) Dynamic provision of public goods under uncertainty. *Economic Modelling*, 68, 409–415 [in English].
13. Seo, S. N.(2017). The Theory of Public Goods and Their Efficient Provisions. *In The Behavioral Economics of Climate Change*, 16 (4), 33-64. [in English].
14. Pasemko, G.P., Besedina, G.E., Baga, L.G., Chagovets, O.V. (2020). Suchasni ekonomichni teoriyi [Modern Economic Theories]. Kharkiv. [in Ukrainian].
15. Feshchenko, V. M. (2016). Suchasni ekonomichni teoriyi: kontseptual'ni vytoky ta evolyutsiya zmistovnoho napovnennya [Modern economic theories: conceptual origins and evolution of content]. *Suchasni ekonomichni teoriyi: istoriya, metodolohiya ta perspektyvy rozvytku: zbirnyk materialiv Vseukrayins'koho kruhloho stolu - Modern economic theories: history, methodology and development*

- prospects*: collection of materials of the All-Ukrainian Round Table (pp. 9-16). Kyiv. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/197274351.pdf>. [in Ukrainian].
16. Feshchenko, V., & Balazhentis, A. (2021). Evolyutsiya neoliberalizmu: vid teoretychnykh vytokiv do suchasnoyi transformatsiyi yoho osnovnykh shkil [The Evolution of Neoliberalism: From Theoretical Origins to the Modern Transformation of Its Main Schools]. *Instytutnyiyyi repozytariy Kyivskoho natsional'noho ekonomichnoho universytetu imeni Vadyma Het'mana - Institutional Repository of the Vadym Hetman Kyiv National Economic University*, 80-94. Retrieved from <https://ir.kneu.edu.ua/items/351202fb-972d-4fc6-9e1f-a05a9e6f94ab>. [in Ukrainian].

Статтю отримано 12 листопада 2024 р.
Article received November 12, 2024.